

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 20 – 2/2013.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/2_13/seppa.pdf]

KIRJA-ARVIO

MATKAOPAS KÄSITTÄMÄTTÖMÄÄN KIELEEN

Tiina Seppä

STEPANOVA, ALEXANDRA 2012: Karjalaisen itkuvirsikielen sanakirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1366. Helsinki: SKS. 226 sivua.

Elias Lönnrotia on tavattu lainata aina itkuvirsien ymmärtämisen ja haltuunoton vaikeutta kuvattaessa. Lönnrot pyrki tallentamaan itkuja, joiden alkuperän arvioi suullisen runouden lajeista ajallisesti kaukaisimmaksi, mutta ei tahtonut kyetä tallentamaan niitä paperille useista yrityksistä huolimatta. Lönnrot kuvasi itkuissa olevan ”kamaloi-ta sanoja, joita ei ymmärrä, eikä malta yhdellä eli kahella sanomisella” (Lönnrot 1902, 238). Itkujen ymmärtämiseen meidän tähänastisetkin apuvälineemme ovat esimerkiksi nauhoitettuja äänitallenteita ajatellen huikeat, mutta viime vuoden lopulla julkaistun *Karjalaisen itkuvirsikielen sanakirjan* avulla itkujen kielestä on mahdollista päästä jyvälle lähes kenen tahansa. Toinen asia on itkun esitystilanne ja tunneilmaisu, joita Lönnrot samassa yhteydessä kuvasi seuraavalla, ruumiillisen ilmaisuuden ja kokemuksen vierautta implikoivalla lausunnolla: ”Itku käypi niin karkialla, oikein karwoille käywällä, läpi ruumiin ja jäsenten wihlasewalla äänellä, että wielä vuodenki päästä sitä muistellessani olen kuin säikähyksissä” (mp). Itkuja on yhä epätodennäköisempää päästä todistamaan todellisessa käyttö- ja esitystilanteessa, mutta esimerkiksi folkloristiset arkistoinneistot sisältävät niitä runsaasti, niin kirjoitettuuina tallenteina kuin äänitteinäkin.

ITKUSANAKIRJA NYT MYÖS SUOMEKSI

Itkuvirsien kielen saattaminen sanakirjaksi ja hakuteokseksi ansaitsee kiitoksensa, nyt myös venäjän kieltä taitamattomien puolesta. Venäjäksi teos julkaistiin jo 2004, ja suomenokseen on tehty käännöksen lisäksi runsaasti tarkistuksia ja tarkennuksia. Itse olen kaivannut tekeillä ollutta sanakirjaa erityisesti joutuessani kääntämään itkuja esimerkiksi englanniksi, jolloin niiden sisällön tarkkuus korostuu; itkujen ilmaisuille ei aina ole tarkkaa käännöstä millään muulla kielellä, ja sisältöä on vaikea kuvata äidinkielelläänkään. Onko itkuvirsien kieltä mahdollista sitten kääntää sanakirjaksi? Siltä ainakin näyttää. Toinen kysymys on, miten tätä työtä on mahdollista arvioida – tai sanakirjateosta ylipäätään. Taustalla on vakuuttava aiheen tuntemus ja perehtyneisyys. Teoksen kirjoittaja, petroskoilainen kansanperinteen tutkija, filosofian tohtori Aleksandra Stepanova on pitkän linjan itkuvirsitutkija. Alkusanoina hän nimeää kirjoittajakumppanikseen tyttärensä, Helsingin yliopiston tutkija ja folkloristiikan tohtorikoulutettava Eila Stepanovan, joka on myös mainittu johdantoluvun toisena kirjoittajana. Hankkeessa on myös hyödynnetty alan asiantuntijoiden aiemmin julkaistuja tutkimuksia, joista ehkä merkittävimpänä voidaan mainita Aili Nenolan Inkerin itkuvirsiä käsittelevät suurtutkimukset (Nenola-Kallio 1983, Nenola 2002).

Karjalaisen itkukielen sanakirja pitää sisällään lyhyen johdannon itämerensuomalaisesta itkuperinteestä ja sen tutkimuksesta Suomessa, Neuvostoliitossa ja Venäjällä. Johdannossa myös kuvaillaan teoksen rakenteellisen ja alueellisen jaon periaatteet. Itkusanoista on jaettu Vienan Karjalan, Seesjärven Karjalan ja Aunuksen Karjalan perinnealueisiin. Perinnealueet on havainnollistettu tervetulleesti kartan avulla (s. 15). Kartassa on nähtävissä myös yksittäisten kylien sijoittuminen perinnealueisiin.

Teoksen varsinainen osuus alkaa itkuvirsikielen myönteisten ja kielteisten epiteettien luettelolla, josta silmämääräisenä huomiona voisi mainita, ettei negatiivisten epiteettien luettelo näytä merkittävästi pidemmältä kuin positiivisten. Tämän jälkeen seuraa piilonimitysten luetteloinnilla. Tähän luetteloon on listattu itkuvirsien keskeiset henkilöt, rituaalit ja käsitteet, ja kaikki niiden itkuista löytyneet piilonimitykset. Luettelo oletettavasti helpottaakin itkujen maailmaan vihkiytymistä: Keskeisiä henkilöitä itkuissa ovat esimerkiksi äiti, sukulaiset sekä joukkona että yksilöidysti sekä sulhaset, keskeisiä paikkoja koti ja aviomiehen koti, joka tosin voi viitata myös muuhun vieraaseen paikkaan. Keskeisten käsitteiden piilonimitykset on luetteloitu paitsi perinnealueittain, myös sanamäärittäin: erikseen yksisanaiset, kaksisanaiset ja pidemmät nimitykset. Piilonimitysten listauksen jälkeen seuraa varsinainen hakusanaosuus, joka sisältää myös esimerkkejä. Liitteet-osuudessa on listattu venäjän lainasanojen lisäksi myös itkuissa mainitut maantieteelliset nimitykset, jotka ainakin minulle ovat osoittautuneet usein ajallisesti ja paikallisesti vieraiksi ja siten vaikeiksi tulkita ja paikantaa. Siitä erityiskiitos!

TUTKIMUSKÄYTTÖÖN JA HARRASTAJILLE

Pelkkä *Karjalaisen itkuvirsikielen sanakirjan* selailu herättää ajatuksia ja avaa mahdollisuuksia itkujen tulkintaan. Minä luen teosta pääasiallisesti apuvälineenä, ymmärtääkseni

tutkimusaineistoni itkuvirsiä ja niiden elämäkerrallisuutta, mutta näen teoksen roolin olevan tärkeä itkuvirsitietouden lisäämisessä erityisesti muiden kuin tutkijoiden keskuudessa. Itkukielen perusasiat, kuten sille tyypillinen deminutiivin eli hellittelymuotojen käyttö, ja toisaalta niiden puuttuminen täysin esimerkiksi vieraan paikan nimityksistä, ovat kieltä ja sen merkityksiä avaava tieto, samoin kuin positiivisten ja negatiivisten epiteettien listaus. Itkuihin jonkin verran perehtyneenkin voi olla vaikea erottaa niitä toisistaan.

Jokunen tarkemman oikoluvun paikka tekstistä löytyy. Suomalaisen itkuvirsiperinteen tutkimusta kartoitettaessa Samuli Paulaharju mainitaan kansatieteilijänä ja folkloristina (s. 10), vaikka todellisuudessa Paulaharju ei ollut saanut kummallekaan alalle koulutusta eikä hänellä ollut kummallakaan alalla asemaa – pääasiallisen työuransa hän teki puukäsityönopeuttajana ja kirjailijana. Sen sijaan häntä voidaan pitää sekä ansiokkaana suurkerääjänä että myös itkuvirsien tallentajana, vaikkakin hänen tallentamansa itkuvirret ovat lähtöisin pääosin Anni Lehtoselta (Seppä 2012, 60).

Edelleen oman tutkimukseni näkökulmasta olisin kaivannut tarkempaa selontekoa aineiston suhteen. Teoksen aineisto koostuu johdantoluvun mukaan karkeasti yli viidestä tuhannesta itkuvirsitallenteesta. Näistä suurin osa on käsin kirjoitettuja tallenteita, mutta aineisto pitää sisällään myös lähes 1900 äänitettä. Olisin ollut kiinnostunut tarkemmista yksikkönumeroista Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston aineistojen suhteen, lähdeviitteet yksittäisten itkujenkin tai itkijöiden maininnoissa puuttuvat. Jäin miettimään erityisesti yksittäisten laulajien roolia itkuvirsiaineistojen ja temaattisten sanastojen luonteessa. Esimerkiksi Anni Lehtoselta tallennettuja itkuja on Paulaharjun kokoelmissa yli kaksisataa (Seppä 2012, 55) – kuinka suuri osa ne ovat kaikista Vienan Karjalan itkuvirsistä, ja miten ne suhteutuvat sanakirjan teemakategorioihin? Johdantoluvun perinnealuekartasta on toki nähtävissä kaikki aineiston itkujen tallennuskylät, mutta ei paikallisia painotuksia. Tämä ei ehkä yleisen sanakirjakäytön kontekstissa ole merkityksellistä, mutta tutkimuskäytön näkökulmasta kiinnostavaa.

KIRJALLISUUS

LÖNNROT, ELIAS 1902: *Elias Lönnrotin matkat*. Toim. A.R. Niemi. 1. osa, vuosina 1828–1839. Helsinki: SKS.

NENOLA, AILI 2002: *Inkerin itkuvirret – Ingrian Laments*. Helsinki: SKS.

NENOLA-KALLIO, AILI 1983: *Studies in Ingrian Laments*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

SEPPÄ, TIINA 2012: Discussions on the Past. Shared Experience in the Collection of Finnish Folk Poetry. - *Journal of Finnish Studies* 16(2).

Filosofian maisteri Tiina Seppä viimeistelee perinteentutkimuksen väitöskirjaa Itä-Suomen yliopistossa Joensuussa.